

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний університет «Одеська юридична академія»

РАДЧЕНКО ОЛЕГ ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 323.39 : 316.46 (477.7)

РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ В ПОЛІТИЧНІЙ
ВЗАЄМОДІЇ В УКРАЇНІ

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеському національному університеті імені
І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник доктор політичних наук, професор
ЯКОВЛЕВ Денис Вікторович,
Національний університет “Одеська юридична академія”,
декан факультету правової політології та соціології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
СІЛЕНКО Алла Олексіївна,
Одеська національна академія зв’язку імені О.С. Попова,
проректор з навчальної та виховної роботи

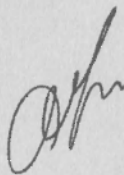
кандидат політичних наук
НІСНОВ Іван Георгійович,
головний редактор газети «Одеські вісті»

Захист відбудеться 21 грудня 2012 року о 12 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Національному університеті
„Одеська юридична академія” за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська,
2 ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотечі Національного
університету “Одеська юридична академія” за адресою: 65009, м. Одеса,
вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 20 листопада 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах постійно зростає обсяг та швидкість передачі політичної інформації, демократичне суспільство характеризується підвищенням ролі мас-медіа у створенні, поширенні, відборі та фільтрації інформаційних потоків, ефективності взаємодії влади та громадянського суспільства, висуванням на політичну авансцену Інтернет-комунікацій.

Політичний дискурс Інтернет-комунікацій стає універсальним, вирішуючи у суспільстві наступні завдання: створення інформаційного контенту, передача політичної інформації, структурування політичного простору та ін. Розвиток політичного дискурсу призводить не лише до появи та формування нових технологічних механізмів впливу політичних акторів на суспільство, а й спричиняє зворотний процес – медіатизацію політичної діяльності, перетворення реальної політики на символічну, яка формується за медіа-форматом.

Уявлення громадян про діяльність політичних акторів формуються мас-медіа (у яких починають домінувати Інтернет-комунікації) в такому контексті, як візуалізація політичної, культурної сфери та інформації, комунікативна підтримка та пропагандистське супроводження політичних кампаній, формування особливого символічного простору – дискурсу Інтернет, який набуває глобального, загальносвітового характеру та ознак особливої влади в умовах інформаційного суспільства.

Для політичного дискурсу в Україні визначальними чинниками стають посттоталітарні трансформації політичного та медіа-простору України та процес становлення глобального інформаційного суспільства.

Сучасна система Інтернет-комунікацій є невід'ємною складовою політичного процесу, виконуючи функції обміну інформацією між акторами політичної взаємодії, політичними інститутами та організаціями громадянського суспільства. Для трансформації соціальних, політичних та економічних відносин у суспільствах, що знаходяться у процесі переходу до демократії вкрай важливим фактором виступає простір Інтернет-комунікацій.

Епіцентр політичних подій поступово переміщується з площини ідеологій, бюрократичних та партійних організацій до іміджевих стратегій, комунікативних та політичних технологій, які реалізуються в Інтернет-комунікаціях.

Тому вкрай важливим представляється визначення чинників та умов, за яких Інтернет-комунікації будуть сприяти раціональному вибору

громадянина, формуванню демократичного простору політичної взаємодії в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках науково-дослідної роботи Інституту соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова та безпосередньо пов'язано з комплексною науково-дослідницькою темою кафедри політології ОНУ імені І.І. Мечникова № 111 «Дослідження аспектів адаптивних практик у перехідних суспільствах» (№ державної реєстрації – 0111U006703), одним з виконавців якої є дисертант.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні ролі, особливостей та характеристик Інтернет-комунікацій у процесі політичної взаємодії в Україні. Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити наступні дослідницькі задачі :

- проаналізувати основні етапи розвитку наукової думки з проблеми політичних комунікацій;
- дослідити історичні трансформації політичних комунікацій у процесі взаємодії влади та суспільства;
- простежити еволюцію наукових підходів до розуміння сутності політичних комунікацій;
- визначити теоретико-методологічні основи дослідження Інтернет-комунікацій;
- проаналізувати Інтернет-комунікації у контексті теорій інформаційного суспільства;
- дослідити сутність Інтернет як комунікативної мережі;
- визначити роль та функції Інтернет у формуванні кіберпростору;
- розглянути презентацію влади та владних відносин в Інтернет-комунікаціях у процесі становлення демократичної політичної системи;
- проаналізувати технології реалізації Інтернет-комунікацій у політичному просторі;
- дослідити Інтернет-комунікації як основу електронної демократії та електронного урядування;
- проаналізувати Інтернет як засіб підвищення ефективності взаємодії влади та громадян у процесі демократизації суспільства;
- визначити особливості та складові Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії сучасної України.

Об'єктом дослідження виступає простір політичних комунікацій у посткомуністичній Україні.

Предметом дослідження є специфіка та особливості становлення Інтернет-комунікацій в Україні та їх роль Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії суспільства.

Методи дослідження обрані у відповідності до мети та завдань наукового дослідження. Вони визначаються складністю комунікативного простору та багатфакторністю Інтернет-комунікацій у сучасній Україні. Основою дослідження виступає інтерпретативна парадигма соціально-політичних наук. Її застосування дозволило досягнути зміст, сутність та особливості сучасних політичних комунікацій, формування простору Інтернет-комунікацій. За допомогою конструктивістського підходу було визначено роль Інтернет-комунікацій у процесі політичної взаємодії, конструювання політичної реальності.

Використання принципу протиріччя дало можливість розглянути суперечності між ідеальними моделями функціонування комунікативного простору, які були властиві теоріям інформаційного суспільства у другій половині XX століття та реальною діяльністю Інтернет у нашій країні на початку XXI століття. У дослідженні використовуються загальнонаукові методи, такі як історичний, загальнологічний, емпіричний. Метод структурно-функціонального аналізу дозволив дослідити функції та місце Інтернет-комунікацій у структурі політичної взаємодії сучасної доби та визначити їх політичні функції.

Інституційний метод дозволив проаналізувати специфіку Інтернет як суспільно-політичного інституту. Компаративний метод використовувався для порівняння чинників формування моделей діяльності Інтернет, які домінували у різні періоди розвитку інформаційних технологій.

Нормативно-ціннісний підхід дозволив визначити значення Інтернет-комунікацій у становленні демократичного режиму, лібералізації політичного та економічного простору, оцінити інформаційну діяльність у мережі з позицій свободи, відповідальності, незаангажованості.

Базуючись на аналізі основних теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, було сконструйоване авторське бачення ролі Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів. У межах дисертаційного дослідження автором були отримані результати, які мають наукову новизну, що обумовлено сукупністю поставлених завдань, вирішенням актуальних проблем, які не отримали достатньої розробки у науковій літературі та не набули статусу загальноприйнятих принципів у політичній практиці. Дисертаційна робота є одним із перших в українській політичній науці комплексних досліджень особливостей Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії в Україні. Це дало змогу сформулювати наступні результати, які характеризуються науковою новизною, розкривають базову концепцію дисертації і виносяться на захист:

вперше:

– проаналізовано особливості Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії в Україні на вертикальному (влада – громадяни) та горизонтальному

(між соціальними спільнотами, інституціями громадянського суспільства, політичними об'єднаннями) рівнях. На основі комунікативного підходу розроблено концепцію Інтернет-комунікацій як віртуального простору, який має власну структуру та правила, впливає на політичну взаємодію між органами державної влади та громадянами (через механізми електронного урядування), між соціально-політичними спільнотами (через соціальні мережі, блоги, форуми, спеціалізовані сайти індивідуальних та колективних політичних акторів). Підтримується розуміння Інтернет-комунікацій як дієвого засобу залучення громадян до політичного процесу, підвищення ефективності діяльності органів влади та рівня електоральної участі громадян;

– запропоновано авторське бачення удосконалення механізмів впливу Інтернет-комунікацій на політичну взаємодію в Україні. Визначено необхідність таких політико-правових кроків, як: удосконалення законодавчого регулювання Інтернет-комунікацій, мінімізація впливу технологій негативної спрямованості, дискредитації акторів за допомогою неперевіраних компрометуючих матеріалів, що поширюються через Інтернет, впровадження механізмів електорної демократії та електронного урядування у політичну систему України;

уточнено:

– політологічне розуміння комунікативних механізмів та інструментів впливу Інтернет-комунікацій на політичну взаємодію. Визначено, що на рівні політичних взаємодій між органами державної влади та громадянами функціонують такі механізми, як інформаційна участь громадян на етапах вироблення, прийняття та реалізації політичних рішень, електронне листування між органами влади та громадянами (об'єднаннями громадян), електронний документообіг між органами державної влади та місцевого самоврядування, утворення та діяльність віртуальних спільнот на рівні взаємодії між громадянами та їх об'єднаннями. Кожний механізм підтримується веб-сайтами (порталами, сторінками) різного функціонального навантаження та політичного спрямування;

– чинники підвищення ролі Інтернет-комунікацій у політичному процесі та утворення сприятливих умов для розвитку комунікативної взаємодії у мережі. До них віднесено політичну волю представників влади до зміни форми взаємодії державного та громадського сектору, політичну компетентність та електронну готовність громадян та їх об'єднань до використання Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії, відповідну підготовку та соціальну адаптацію державних службовців до професійної роботи у кіберпросторі, дотримання основних принципів демократичної політичної взаємодії, формування культури інформаційної відкритості суспільства;

дістало подальший розвиток:

– дослідження концептуальних засад впливу Інтернет-комунікацій на трансформацію соціально-політичних відносин. З'ясовано, що на сучасному етапі суспільного розвитку Інтернет-комунікації впливають на еволюцію політичної взаємодії у глобальному контексті. Підкреслюється, що методологічну основу формування концепцій політичного впливу Інтернет-комунікацій склали теорія інформаційного суспільства (Д. Белл, А. Турен, М. Кастельс, О. Тоффлер та ін.), теорія постмодерного суспільства (Ф. Ліотар, Ж. Бодріяр, З. Бауман, С. Леш), концепція «суспільства послуг» (Д. Рісман), концепція «самореферентних систем» (Н. Луман), концепція «суспільства ризику» (У. Бек), концепція «комунікативного суспільства» (Р. Мюнх, К. Мертен, К. Байме).

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що представлена робота демонструє політичну роль Інтернет-комунікацій, взаємний вплив діяльності влади, громадянського суспільства та Інтернет-комунікацій, а тому її результати можуть бути використані у практичному конструюванні демократичної моделі політичної системи в Україні.

Положення і висновки даного дослідження можуть бути використані також у процесі консультування владних структур, політичних організацій, колективних та індивідуальних політичних акторів. Результати проведеного дослідження дозволяють сформувавши цілісне комплексне уявлення щодо сучасного стану та перспектив розвитку Інтернет-комунікацій в Україні. Дисертація містить розробки методологічного і методичного характеру, які можуть сприяти формуванню демократичної моделі політичних комунікацій у нашій країні.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні курсів з політології, політичних комунікацій, інформаційної політики та Інтернет-журналістики у вищих навчальних закладах, а також у науково-дослідній роботі.

Апробація результатів дисертації. За матеріалами дисертаційної роботи автором було підготовлено виступи для участі в наукових симпозиумах, наукових та науково-практичних конференціях: «Конфлікти та безпека» (Одеса, 2010 р.), «Ціннісний вимір політичної діяльності: теорія і практика розвитку сучасного українського суспільства» (Херсон, 2010 р.), «Сучасна регіональна політика: формування, реалізація та розвиток публічної служби» (Одеса, 2010 р.), «Сучасна регіональна політика: освіта, наука, практика» (Одеса, 2011 р.), «Теоретико-практичні проблеми впровадження паритетної демократії в Україні» (Одеса, 2012 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 9 публікаціях, з них – 5 у фахових виданнях в галузі політичних наук. Також окремі важливі

для роботи концептуальні положення викладались автором під час участі в конференціях і були видані у вигляді тез за матеріалами науково-практичних конференцій.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях кафедри політології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2010 – 2012 рр.).

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, 4 розділів основної частини, які поділяються на 11 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 195 сторінок. Список використаних джерел містить 349 найменувань (36 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження на сучасному етапі розвитку суспільства, визначаються мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, висвітлюються наукова новизна роботи, практичне значення та апробація одержаних результатів тощо.

У **першому розділі** дисертаційного дослідження **«Основні етапи розвитку наукової думки з проблеми політичних комунікацій»** аналізуються етапи історичних трансформацій масових політичних комунікацій – від друкованих видань («Галактика Гутенберга») до аудіовізуальних інтерактивних медіа (Інтернет-Галактика), еволюція підходів до розуміння сутності політичних комунікацій.

У **першому підрозділі «Історичні трансформації політичних комунікацій у процесі взаємодії влади та суспільства»** комплексно проаналізовано генезу політичних комунікацій з позицій політичної науки, визначено зміну їх суспільно-політичних функцій – від засобу інформації до інтерактивної комунікативної мережі.

Аргументовано, що теоретичні дослідження комунікативної сфери розвиваються паралельно із системою комунікацій, визначено роль та місце комунікацій у політичній взаємодії, які обумовлені їх суспільною вагою у процесах модернізації та демократизації.

Проаналізовано соціально-політичні концепції, у яких представлено візії генези комунікацій у широкому контексті суспільних трансформацій: «інформаційне суспільство» (М. Кастельс), «постіндустріальне суспільство» (Д. Белл, А. Турен), «постмодерне суспільство» (Ф. Ліотар, Ж. Бодріяр, Ф. Джеймисон, Ж. Дельоз, З. Бауман та ін.), «суспільство послуг» (Д. Рісман, А. Етціоні), «мозаїчна культура» (А. Моль), «суспільство знань» (П. Друкер, Ф. Вебстер, Х.-Д. Кюблер), «самореферентні системи» (Н. Луман,

У. Матурано), «суспільство ризику» (У. Бек), «пізній модерн» (Е. Гіденс, Ю. Габермас), «комунікативне суспільство» (Р. Мюнх, К. Мертен).

Розвиток політичної комунікації впливає на реструктуризацію економічних та політичних відносин, процеси централізації / децентралізації влади та управління, індивідуалізації / колективізації, модернізації / постмодернізації, глобалізації / локалізації культурного та соціального життя, формування ідентичності тощо.

Основні етапи розвитку комунікацій та засобів передачі інформації глибоко пов'язані із історією як окремих суспільств, так і з глобальними зрушеннями у світосприйнятті усього людства. Проаналізовано генезу засобів комунікацій у контексті етапів технологічного прогресу та відкриттів, які змінювали комунікативний простір (друк, телеграф, мікрофон, фотографії, телефон, фонограф, радіо, кіно, телебачення, мобільні телефони, комп'ютери, мережа Інтернет). Протягом ХХ століття політичний вплив друкованих медіа, радіо та телебачення, відповідний медіа-формат впливав на політичну діяльність (критерії «рейтингу» та «формату», телевізійні політичні дебати та ін.). Останній етап еволюції комунікацій та комунікативних мереж пов'язується із Інтернет-комунікаціями.

У *другому підрозділі «Еволюція наукових підходів до розуміння сутності політичних комунікацій»* відзначено, що дослідженням еволюції комунікативних мереж, аналізу їх ролі у процесі розвитку політичної взаємодії присвячено концептуальні наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, теоретичні розробки яких дали змогу проаналізувати загальну схему еволюції медіа: від періоду домінування друкованих мас-медіа, через розвиток аудіовізуальних медіа – телебачення та радіомовлення («Галактика Маклюєна») до сучасних інтерактивних комунікативних мереж, які поєднують текст, аудіо та відео («Інтернет-Галактика»). Це праці таких зарубіжних та вітчизняних дослідників, як Б. Андерсон, З. Бауман, В. Бебик, Ж. Бодріяр, П. Бурдьє, Г. Вайнштейн, О. Вартанова, Б. Дубін, Б. Дякова, І. Засурський, Л. Землянова, О. Зернецька, М. Кастельс, Н. Костенко, Х.-Д. Кюблер, Дж. Лалл, Г. Ласуел, Н. Луман, М. Мак-Комбс, М. Маклюєн, В. Недбай, І. Ненов, Г. Оберройтер, Дж. Пітерс, М. Польовий, Б. Потятиник, Г. Почепцов, А. Сіленко, О. Соловійов, О. Тоффлер, Д. Яковлев та ін.

Розглянуто еволюцію наукових підходів до розуміння сутності політичних комунікацій. Відзначено послідовну зміну у дослідженнях комунікації таких методологічних підходів, як класична позитивістська методологія (структурний функціоналізм, системний підхід, концепції інформаційного суспільства, технологічного детермінізму, комп'ютерної футурології та ін.), некласична методологія (соціальна феноменологія, герменевтика, символічний інтеракціонізм, етнометодологія, теорія

комунікативної дії та ін.), постнекласичний методологічний підхід (постмодернізм, деконструктивізм, теорія аутопоезису, синергетика та ін.).

У роботі проаналізовано специфіку теоретичних підходів до дослідження політичних комунікацій та визначено роль у розумінні їх сутності таких теорій, як інституціоналізм та неоінституціоналізм (М. Вебер, Р. Патнем, Дж. Сарторі, Дж. Марч, П. Олсен та ін.), біхевіоралізм (Г. Ласуел, П. Лазарсфельд, Р. Даль, Д. Істон та ін.), функціоналізм та неофункціоналізм (Р. Мертон, Л. Козер, Н. Луман, Дж. Александер та ін.), теорію еліт (Ч. Мілз, Й. Шумпетер, Т. Боттомор та ін.), теорію мережевого плюралізму (Дж. Річардсон, Б. Веллман, Т. Бьорцель, К. Даудінг, Л. Пал), теорію політичної культури (Г. Мак-Люен, А. Моль, С. Холл та ін.), теорію встановлення порядку денного (М. Мак-Комбс, Д. Шоу та ін.).

У висновках до першого розділу акцентовано увагу на тому, що теорії політичної науки, у яких досліджуються політичні комунікації можуть взаємно доповнюватись та комбінуватись у процесі конструювання наукової картини впливу комунікацій на політичну взаємодію.

У другому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження Інтернет-комунікацій» обґрунтовано концептуальні засади дослідження, здійснено огляд наукової літератури за темою дисертації, визначено ступінь та суть наукової розробки проблеми, обґрунтовано вибір напрямків наукового дослідження, зроблено аналіз основних підходів до визначення Інтернет-комунікацій.

У першому підрозділі «Інтернет-комунікації у контексті теорій інформаційного суспільства» визначено, що теорія інформаційного суспільства ознаменувала важливий етап у дослідженнях Інтернет-комунікацій – перехід від аналізу окремих складових комунікативного процесу до комплексного дослідження взаємного впливу Інтернет-комунікацій та суспільного розвитку. Розробка теорії інформаційного суспільства, як форми політичної взаємодії влади та громадян, здійснювалась такими зарубіжними та вітчизняними авторами, як Є. Андрунас, Б. Барбер, Д. Белл, Зб. Бжезинський, С. Вартанова, С. Верба, С. Гантінгтон, В. Горбатенко, Р. Даль, О. Дубас, І. Засурський, М. Землянова, О. Зернецька, М. Кастельс, В. Ковалевський, В. Коляденко, Н. Костенко, Й. Масуда, Ю. Мазурок, О. Маруховський, А. Сіленко, Е. Тоффлер, І. Чернозубкін, О. Шевчук, Ф. Шарков, Ю. Хаяші та ін.

Визначено, що формування інформаційного суспільства відкриває можливості для подолання кризи політичної участі та демократичного конформізму завдяки поєднанню принципів представницької та прямої демократії. Проаналізовано концепцію демократії участі, яка стала основою

для розвитку концепцій електронної демократії, що використовує потенціал інтерактивної цифрової комунікації у політичній взаємодії.

У *другому підрозділі «Сутність Інтернет як комунікативної мережі»* з метою ґрунтовного аналізу характеристик мережі Інтернет автором критично проаналізовано та систематизовано наявні наукові розробки з досліджуваної проблематики. Загальні роботи з політичних наук, у яких висвітлюється проблема визначення сутності мережі Інтернет та особливостей Інтернет-комунікацій, належать таким зарубіжним та вітчизняним авторам, як С. Алстром, В. Бебик, В. Білоус, К. Боулдінг, Н. Вінер, А. Гальчинський, Е. Гелнер, К. Гірц, М. Головатий, Г. Грачов, П. Друкер, О. Дубас, М. Кастельс, В. Коляденко, В. Королько, Л. Кормич, Л. Кочубей, Ю. Левенець, Г. Маклюен, Р. Макрідіс, Г. Почепцов, Д. Рісмен, О. Соснін, Т. Фрідмен, Ф. Фукуяма, Д. Яковлев та ін.

Проаналізовано характеристики Інтернет як комунікативної мережі, зокрема, інтеграцію аудіовізуальної та текстової інформації (мультимедійність), індивідуальної та масової комунікації, публічності та приватності, реальності та віртуальності, а також інтерактивність, гіпертекст, постійне оновлення та можливість on-line комунікації. Визначено вплив Інтернет на середовище традиційних мас-медіа (телебачення, радіомовлення, преса).

Відзначено, що Інтернет-комунікації надають нові можливості для функціонування традиційних мас-медіа та охоплюють електронне листування, обмін інформацією з багатьма користувачами, конференції, вебінари, форуми, дискусії, чати, опитування в Інтернет та ін.

У *третьому підрозділі «Роль та функції Інтернет у формуванні кіберпростору»* визначається необхідність політологічної розробки феномену кіберпростору з метою аналізу функціональних особливостей Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії.

Відзначено, що у ході еволюції мережі Інтернет складається розуміння її ролі у процесі формування кіберпростору. Вона полягає у розвитку технологічної складової та появі нових пристроїв та мереж (комп'ютери, ноутбуки, планшети, мобільні телефони та ін.), утворенні особливого інтерактивного віртуального простору взаємодії індивідів, груп та спільнот (з відповідними політичними, соціальними, економічними та психологічними характеристиками), процесах децентралізації, стихійності та демасифікації у конструюванні кіберпростору.

Визначено, що завдяки Інтернет-комунікаціям користувачі кіберпростору виконують такі функції, як пізнавальна (використання пошукових систем), комунікативна (спілкування за допомогою форумів,

чатів, соціальних мереж та ін.), економічна (реклама, Інтернет-магазини та ін.), ігрова (з великою кількістю гравців).

Аргументовано, що кіберпростір потребує законодавчого регулювання з метою захисту національної безпеки, підвищення рівня політичної культури користувачів та зменшення обсягу негативної неперевіреної інформації, що розповсюджується з метою компрометації політичних акторів та призводить до «кібервійни».

У висновках до другого розділу узагальнено викладений матеріал та зазначено, що для специфічної сфери політичної взаємодії влади та громадян, якою виступають Інтернет-комунікації, важливими стають такі чинники, як формування кіберпростору та мережевої організації політичної взаємодії, створення нових форм представництва суспільних інтересів.

У третьому розділі «Презентація влади та владних відносин в Інтернет-комунікаціях у процесі становлення демократичної політичної системи» аналізуються технології реалізації Інтернет-комунікацій у політичному просторі, досліджуються Інтернет-комунікації як основа електронної демократії та електронного урядування, відзначається, що у сучасному світі Інтернет-комунікації стають дієвим засобом підвищення ефективності взаємодії влади та громадян у процесі демократизації суспільства.

У першому підрозділі «Технології реалізації Інтернет-комунікацій у політичному просторі» визначається, що комунікативні можливості Інтернет істотно підвищили рівень застосування інформаційних технологій у політичній взаємодії. Аргументовано, що технології реалізації Інтернет-комунікацій у політичному просторі повинні забезпечувати захищеність інформаційної інфраструктури від протиправного доступу.

Відзначено, що інформаційні технології, які реалізуються у мережі Інтернет, впливають на політичну реальність завдяки таким чинникам, як інтерактивність, горизонтальна форми взаємодії, технологічна неможливість цензури, відсутність ієрархії серед користувачів, вільний обмін інформацією, швидкість її поширення та глобальний масштаб мережі.

Досліджено специфіку впливу на політичний простір України технологій реалізації Інтернет-комунікацій та виділено дві складові цього процесу. По-перше, Інтернет, як мережа розповсюдження комунікативних технологій (реклама, пропаганда, PR, «резонансні технології»). По-друге, Інтернет-комунікації як джерело нових форм політичної взаємодії (блоги, форуми, чати, соціальні мережі). Визначено, що активізація використання Інтернет-комунікацій з метою поширення політичних технологій відбувається у період виборчих кампаній, коли з'являються нові політичні сайти, форуми, блоги,

зростає кількість політиків та державних діячів, представлених у мережі Інтернет.

У другому підрозділі *«Інтернет-комунікації як основа електронної демократії та електронного урядування»* визначено, що Інтернет виступає ефективним механізмом технологічної та політичної підтримки функціонування демократії участі, яку концептуалізовано у таких формах організації взаємодії влади та суспільства інформаційної доби, як «кібердемократія», «деліберативна демократія», «електронне залучення» та «електронна демократія». Інтернет-комунікації забезпечують інтерактивну модель політичної взаємодії, яка здатна підтримувати можливість як прямої форми демократії, так і представницької.

Відзначено, що в умовах демократії участі відкриваються можливості залучення громадян до процесу вироблення та прийняття політичних рішень, що стає можливим завдяки переходу політичних комунікацій у мережі Інтернет від однолінійності до багатовекторності.

Визначено, що в Україні процес впровадження електронного урядування характеризується фрагментарністю, відсутністю комплексної загальнонаціональної програми, політичної волі керівництва держави, відповідного фінансування.

У третьому підрозділі *«Інтернет як засіб підвищення ефективності взаємодії влади та громадян у процесі демократизації суспільства»* аргументовано відзначається, що особливої актуальності розвиток Інтернет-комунікацій набуває у процесі демократизації, тому що забезпечує активізацію політичних дискусій, свободу доступу до політичної інформації, підвищує рівень громадського контролю за діяльністю влади, сприяє спрощенню надання державою послуг громадянам.

Відзначено необхідність формування комунікативної моделі взаємодії влади та громадян, яка би відрізнялась від номенклатурної моделі радянської доби та бюрократичних ієрархізованих систем модерну та враховувала реалії сучасного етапу розвитку Інтернет-комунікацій.

Зроблено наголос на тому, що для реалізації можливостей Інтернет-комунікацій з підвищення ефективності взаємодії влади та громадян у процесі демократизації суспільства необхідно подолати проблему цифрової нерівності у розвитку регіонів, удосконалити систему правового регулювання Інтернет-комунікацій, забезпечити захист інтелектуальної власності та конфіденційності інформації. Водночас не можна недооцінювати загроз, які виникають у процесі розвитку Інтернет-комунікацій, зокрема загрози інформаційній безпеці громадян та держави в цілому, посилення контролю над громадянами з боку влади, маніпулювання громадською думкою,

скорочення часу на комунікацію, неопосередковану медіа (головним чином – Інтернет).

У *висновках* до третього розділу у процесі узагальнення викладеного матеріалу, визначено, що успішне впровадження в Україні демократичної моделі взаємодії влади та громадян потребує урахування як позитивних сторін розвитку Інтернет-комунікацій, так і комплексних заходів із мінімізації їх негативного впливу.

У *червертому розділі «Інтернет-комунікації у політичній взаємодії сучасної України: особливості та складові»* досліджуються етапи розвитку Інтернет в Україні, визначено місце Інтернет-комунікацій у політичних кампаніях, аналізується мережа Інтернет як складова діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні.

У *першому підрозділі «Інтернет-комунікації у сучасній політичній взаємодії: особливості розвитку»* відзначено, що теорія дослідження і практика формування інформаційного суспільства в Україні знаходиться на етапі становлення.

Визначено, що у розвинених демократичних країнах теорія інформаційного суспільства пройшла етапи соціальної утопії, ідеології майбутніх трансформацій та перетворилась із політичної доктрини на дієву технологію реформування взаємодії влади та суспільства.

Разом із тим, у дисертаційному дослідженні аргументовано наявність соціальних, політичних та технологічних передумов для швидкого розвитку Інтернет-комунікацій: високий рівень освіти у більшості громадян, динамічний розвиток українського сегменту Інтернет, наявність супутникових каналів зв'язку, політичного та ідеологічного плюралізму, багатопартійності, регулярних демократичних виборів, альтернативних політичних позицій у мас-медіа та ін.

Відзначено необхідність комплексних заходів з метою розвитку Інтернет-комунікацій та підвищення їх ролі у політичній взаємодії: подолання цифрової нерівності у регіонах України, завершення комп'ютеризації та «інтернетизації» навчальних закладів, бібліотек, органів державної влади та місцевого самоврядування, впровадження навчальних курсів з комп'ютерної грамотності, користування Інтернет-комунікаціями та медіа-освіти для різних категорій громадян.

У *другому підрозділі «Місце Інтернет-комунікацій у політичних кампаніях в Україні: технології та актори»* визначено, що виборчий процес характеризується зростанням ролі Інтернет-комунікацій, які виконують функції інформування, політичної мобілізації, віртуалізації, формування порядку денного, театралізації, політичної ідентифікації, формування

громадської думки, поширення комунікативних технологій, організації виборчого дискурсу, презентації політичних акторів та їх легітимації.

Проведений автором аналіз діяльності Інтернет-ресурсів під час виборчої кампанії 2012 року дозволив зафіксувати високу активність сайту Комітету виборців України, наявність аналітичних матеріалів щодо виборчого процесу у мажоритарних округах. Політичні партії представлені у мережі загальнонаціональними сайтами, регіональні Інтернет-представництва в Одесі та Одеській області є лише у Партії регіонів, а на сайті політичної партії «УДАР» є розділ, присвячений діяльності партії в Одеській області.

У дисертаційному дослідженні аргументовано, що Інтернет в останні роки став не лише вільним від цензури додатком до медіалітичної системи управління, а повноправним джерелом політичної інформації, у якому поєднуються аналітичність друкованих видань із оперативністю, сенсаційністю та візуальністю телебачення.

У *третьому розділі «Інтернет як складова діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи»* проаналізовано переваги та визначено можливості Інтернет-комунікацій як механізму підвищення ефективності діяльності влади.

Відзначено, що регулювання діяльності органів влади у мережі Інтернет забезпечується Законами України «Про інформацію», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про Національну програму інформатизації», «Про захист суспільної моралі», «Про телекомунікації», Указами Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000 р.), «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади» (2001 р.), Постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» (зі змінами у 2011 р.), Наказом Міністра юстиції України «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади з використанням електронного цифрового підпису» (2012 р.) та ін.

Досліджено рівень представленості органів державної влади та місцевого самоврядування у мережі Інтернет, визначено необхідність переходу від інформування громадян про діяльність влади до активізації участі громадян у прийнятті владних рішень.

У висновках узагальнено основні результати дисертаційного дослідження, сформульовано підсумкові положення і практичні рекомендації щодо визначення та реалізації ролі Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії, процесу їх еволюції та тенденцій подальшого розвитку в Україні.

Визначено, що у зв'язку із розвитком Інтернет-комунікацій переосмисленню підлягають поняття доступності інформації, народжуються нові уявлення про взаємодію влади та суспільства, політичну активність, презентацію влади, формування кіберпростору. Аргументовано, що основою для визначення сутності Інтернет-комунікацій виступає інформаційна взаємодія акторів, яка має симетричний та асиметричний характер, характеризується інтерактивністю, мультимедійністю та наявністю різних форм комунікації.

Однією із головних ознак сучасних демократичних суспільств є переважання дискурсивних форм політичної взаємодії над директивними (з боку держави чи якоїсь політичної партії, групи).

Інтернет-комунікації сприяють розвитку складних аргументативних комунікативних мереж, без яких неможливо уявити сучасну демократичну політичну систему. Мережа Інтернет, поєднуючи у собі текстові та аудіовізуальні засоби повідомлення, надає реальну можливість зворотнього зв'язку, творчої відповіді реципієнта на отриману інформацію. Від розвитку Інтернет-комунікацій залежить не тільки інформаційний та технологічний прогрес, а й розвиток демократичної політичної взаємодії через принципову непідконтрольність Інтернет-комунікацій, неможливість їх монополізації, інтерпретативність, гіпертекстуальність, глобальність, розвиток електронної демократії та електронного урядування.

Незважаючи на дисбаланс статусів виробників інформації в Інтернет, зберегається можливість безпосередньої та швидкої (on-line) відповіді громадян, домінування горизонтальної комунікації громадян та їх об'єднань. Разом із тим, Інтернет-комунікації характеризуються надмірністю інформації, посиленням тенденцій до використання комунікативних технологій та медіаполітичних засобів управління.

Таким чином, Інтернет-комунікації, руйнуючи технологічні, ідеологічні, організаційні та фінансові кордони, сприяють реалізації одного із головних принципів сучасної демократії – рівності можливостей конвенційної політичної участі та активності громадян.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Радченко О. В. Інтернет-комунікації як засіб формування демократичного політичного дискурсу: складові та особливості

/ О. В. Радченко // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2012. – Вип. 47. – С. 114-123.

2. Радченко О. В. Чинники впливу Інтернет-комунікацій на політичну взаємодію / О. В. Радченко // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2012. – Вип. 45. – С. 221-228.

3. Радченко О. В. Інтернет-комунікацій у сучасній політичній взаємодії: особливості розвитку / О. В. Радченко // Політологічні записки: зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – Вип.4. – С. 339-347.

4. Радченко О. В. Альтернативи політичної еліти в Україні: «правлячий клас», «клан», «пострадянська» еліта / О. В. Радченко // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса : Одеська національна юридична академія, 2008. – Вип. 33 – С. 341-344.

5. Радченко О.В. Політична інтеракція в Україні: запитання лідерів до суспільства / О. В. Радченко // Вісник ОНУ : соціологія і політичні науки. – Одеса : Астропринт, 2008. — Том 13, вип. 5. – С. 919–923.

6. Радченко О. В. Електронне урядування як механізм подолання конфліктів у процесі демократизації суспільства / О. В. Радченко // Конфлікти та безпека : матеріали підсумк. наук.-практ. конф. 25 листопада 2012 р. – Одеса: СМІЛ, 2010. – С. 38-39.

7. Радченко О. В. Роль політичних інтернет-комунікацій у розвитку українського суспільства / О. В. Радченко // Ціннісний вимір політичної діяльності: теорія і практика розвитку сучасного українського суспільства : матеріали підсумк. наук.-практ. конф. 27-29 травня 2010 р. – Херсон: вид-во «Олді-плюс», 2010. – С. 159-161.

8. Радченко О. В. Політичні інтернет-комунікації у розвитку публічного управління / О. В. Радченко // Сучасна регіональна політика: формування, реалізація та розвиток публічної служби : матеріали підсумк. наук.-практ. конф. за між нар. участю. 23 вересня 2010 р. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. – С. 311.

9. Радченко О. В. Роль інтернет-комунікацій у сучасній регіональній політиці / О. В. Радченко // Сучасна регіональна політика: освіта, наука, практика : матеріали підсумк. наук.-практ. конф. За міжнар. участю. 28 жовтня 2011 року. У 2-х томах. – Т. 2. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. – С. 225-226.

АНОТАЦІЯ

Радченко О. В. Роль Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2012.

У дисертації здійснено комплексне дослідження еволюції та тенденцій розвитку Інтернет-комунікацій, проаналізовано їх особливості та специфічні риси.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що вплив Інтернет-комунікацій здійснюється на вертикальному та горизонтальному рівнях політичної взаємодії. На основі комунікативного підходу розроблено концепцію Інтернет-комунікацій як віртуального простору, який має власну структуру та правила, впливає на політичну взаємодію між органами державної влади, громадянами, соціально-політичними групами.

Визначено необхідність удосконалення механізмів впливу Інтернет-комунікацій на політичну взаємодію в Україні, зокрема – удосконалення законодавчого регулювання Інтернет-комунікацій, мінімізація впливу технологій негативної спрямованості, дискредитації акторів за допомогою неперевіраних компрометуючих матеріалів, що поширюються через Інтернет, впровадження механізмів електронної демократії та електронного урядування у політичну систему України.

Ключові слова: Інтернет-комунікації, політичні комунікації, політична взаємодія, інформаційне суспільство, кіберпростір, електронне урядування, політичний порядок денний, віртуальні спільноти.

АННОТАЦИЯ

Радченко О. В. Роль Интернет-коммуникаций в политическом взаимодействии в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2012.

В диссертации осуществлено комплексное исследование эволюции и тенденций развития Интернет-коммуникаций, проанализированы их особенности и специфические черты. Проведенный анализ позволяет утверждать, что влияние Интернет-коммуникаций осуществляется на вертикальном и горизонтальном уровнях политического взаимодействия.

На основе коммуникативного подхода разработана концепция Интернет-коммуникаций как виртуального пространства, который влияет на политическое взаимодействие между органами государственной власти и гражданами через механизмы электронного управления, между социально-политическими сообществами с использованием социальных сетей, блогов, форумов, специализированных сайтов индивидуальных и коллективных политических акторов.

Обосновывается понимание Интернет-коммуникаций как действенного средства привлечения граждан к политическому процессу, повышения эффективности деятельности органов власти и уровня электоральной участия граждан.

Аргументировано, что на уровне политических взаимодействий между органами государственной власти и гражданами функционируют такие механизмы, как информационная участие граждан на этапах выработки, принятия и реализации политических решений, электронная переписка между органами власти и гражданами, электронный документооборот между органами государственной власти и местного самоуправления, образования и деятельность виртуальных сообществ на уровне взаимодействия между гражданами и их объединениями. Каждый механизм поддерживается веб-сайтами различной функциональной нагрузки и политической направленности.

К определяющим факторам влияния Интернет-коммуникаций на политический процесс отнесены: изменение формы взаимодействия государственного и общественного сектора, политическая компетентность и электронная готовность граждан и их объединений к использованию Интернет-коммуникаций в политическом взаимодействии, соответствующая подготовка и социальная адаптация государственных служащих к профессиональной работе в киберпространстве, соблюдение основных принципов демократического политического взаимодействия, формирования культуры информационной открытости общества.

Определено, что на современном этапе общественного развития Интернет-коммуникации влияют на эволюцию политического взаимодействия в глобальном контексте. Подчеркивается, что методологическую основу формирования концепций политического влияния Интернет-коммуникаций составляют теория информационного общества, теория постмодернистского общества, концепция «самореферентных систем», концепция «общества риска», концепция «коммуникативного общества» и др.

Определена необходимость совершенствования механизмов влияния Интернет-коммуникаций на политическое взаимодействие в Украине, в частности — совершенствование законодательного регулирования

Интернет-коммуникаций, минимизация влияния технологий негативной направленности, дискредитации актеров с помощью непроверенных компрометирующих материалов, которые распространяются через Интернет, внедрение механизмов электронной демократии и электронного правительства в политическую систему Украины.

Ключевые слова: Интернет-коммуникации, политические коммуникации, политическое взаимодействие, информационное общество, киберпространство, электронное правительство, политическая повестка дня, виртуальные сообщества.

SUMMARY

Radchenko O. V. Role of Internet communications in political interaction in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a degree in political sciences, specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – National University "Odessa Law Academy", Odessa, 2012.

The thesis presents a comprehensive study of the evolution and trends of Internet communications, analyzes their characteristics and specific features.

The analysis suggests that the impact of Internet communications is on the vertical and horizontal levels of political engagement. Based on the communicative approach the concept of Internet communications as a virtual space, which has its own structure and rules affect political cooperation between public authorities, citizens, social and political groups.

The thesis proves the need for improvement of mechanisms of mechanisms of Internet communications on political engagement in Ukraine, improvement of legislative regulation of Internet communications, minimizing the negative impact of technology focus and discrediting actors using unverified defamatory material disseminated through the Internet, the implementation mechanisms of e-democracy and e-government in Ukraine's political system.

Keywords: Internet communication, political communication, political interaction, information society, cyberspace, e-governance, political agenda, virtual communities.